

Για τη σχολική ιστορία και τους ιστορικούς

Έφη Αβδελά

Κυριακάτικη Αυγή, 14/10/2007

Ένα χρόνο περίπου κράτησε το σήριαλ με το βιβλίο ιστορίας της Στ δημοτικού. Στο διάστημα αυτό πολλά γράφτηκαν και περισσότερα ειπώθηκαν, μέτωπα δημιουργήθηκαν, ομάδες συγκροτήθηκαν, νέες φιλίες φτιάχτηκαν και παλιές χάλασαν, θεσμοί καταπατήθηκαν, πρόσωπα λειδορήθηκαν, εκατοντάδες άνθρωποι επέλεξαν "στρατόπεδο", δεκάδες παρέλασαν στις οθόνες της τηλεόρασης και τσακώθηκαν για το περιεχόμενο του βιβλίου και την αλήθεια της ιστορίας. Υπερβολή και αμετροέπεια χαρακτηρίζουν αυτή την αντιπαράθεση. Η έγκαιρη προτροπή του Βασίλη Παναγιωτόπουλου (|Τα Νέα|, 19/1/07), να αποδραματοποιηθεί το ζήτημα, δεν εισακούστηκε. Πολλά από όσα ειπώθηκαν δεν έχουν καμία σχέση ούτε με την ιστορία ούτε με το βιβλίο, αλλά ούτε με το σχολείο, για το οποίο προοριζόταν το βιβλίο. Δεν προτίθεμαι να κάνω απολογισμό. Ούτε καν να αποτιμήσω εκ των υστέρων το βιβλίο. Λίγο μετά την επίσημη απόσυρσή του, ήρθε νομίζω η ώρα να μιλήσουμε όσο γίνεται πιο νηφάλια για ορισμένα επί της ουσίας.

Ήρθε η ώρα να μιλήσουμε για το σχολείο και την ιστορία που διδάσκει. Να θυμηθούμε ότι το ελληνικό σχολείο είναι από τα πιο συγκεντρωτικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ό,τι διδάσκεται, ορίζεται νομοθετικά στο αναλυτικό πρόγραμμα (Α.Π.). Υπάρχει ένα και μοναδικό εγχειρίδιο για κάθε μάθημα. Γράφεται με βάση λεπτομερή (ασφυκτικά λεπτομερή για το δημοτικό) περιεχόμενα του Α.Π. Για να εκδοθεί από τον ΟΕΔΒ και να μοιραστεί δωρεάν στους μαθητές και τις μαθήτριες, εγκρίνεται από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, που δεν είναι ανεξάρτητος επιστημονικός φορέας, αλλά θεσμική υπηρεσία που εφαρμόζει την εκάστοτε κυβερνητική πολιτική.

Στο δημοτικό η ιστορία είναι δευτερεύον μάθημα. Διδάσκεται από την τρίτη τάξη, δύο ώρες τη βδομάδα. Τα παιδιά την αντιπαθούν, γιατί δεν την καταλαβαίνουν και καταφεύγουν στην κοπιαστική αποστήθιση.

Το ελληνικό σχολείο αποδίδει μεγάλη βαρύτητα στην εθνοπαιδαγωγική διάσταση της ιστορίας, αλλά όχι στο μάθημα της ιστορίας. Οι δύο ώρες που του αφιερώνει είναι μικρό μέρος από την ιστορική διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Αυτή ασκείται από τις συνεχείς υπουργικές εγκυκλίους, τη διακόσμηση των σχολικών τάξεων, τα άσματα, το μάθημα της λογοτεχνίας και των θρησκευτικών, τις σχολικές γιορτές και επετείους.

Στο ελληνικό σχολείο το μάθημα της ιστορίας ήταν ανέκαθεν επιφορτισμένο με βαριές ιδεολογικές προσδοκίες. Παντού βέβαια η σχολική ιστορία είναι η επίσημη, η κρατική εκδοχή της ιστορίας, αλλά στην Ελλάδα ισχύει περισσότερο από αλλού στην Ε.Ε. Δεν έχω τη δυνατότητα να αναλύσω εδώ το γιατί. Ας πούμε μόνο ότι η σχολική ιστορία στην Ελλάδα είναι άμεσα και απροκάλυπτα υποκείμενη στην πολιτική συγκυρία. Τα περιεχόμενα των Α.Π. και των βιβλίων ιστορίας αλλάζουν με τις κυβερνήσεις, όπως έγινε επί χούντας, αργότερα επί Ν.Δ. και μετά επί ΠΑΣΟΚ. Καμιά φορά η διαδικασία παραγωγής ενός βιβλίου ολοκληρώνεται ενώ έχει αλλάξει το κόμμα που κυβερνά. Σε αυτό το πρόβλημα, ανάμεσα σε άλλα, προσέκρουσε η χρήση του επίμαχου βιβλίου ιστορίας της Στ δημοτικού.

Είναι σωστό το αίτημα να πάψει η πολιτική να αναμειγνύεται στη σχολική ιστορία, αλλά όχι έτσι γενικόλογα. Σε μια χώρα με ανοιχτά σήμερα "εθνικά θέματα" που "εγείρουν πάθη", όπου πολιτικοί δηλώνουν ανενδοίαστα ότι "η ιστορία δεν ξαναγράφεται" και το αναπαράγουν οι δημοσιογράφοι σαν αυτονόητη αλήθεια, το αίτημα δεν μπορεί να σημαίνει παρά μόνο ένα πράγμα: να γίνει αντιληπτό ότι ο ακραίος συγκεντρωτισμός του σχολείου διαιωνίζει την υπαγωγή της σχολικής ιστορίας σε πολιτικές ομάδες πίεσης, από την Εκκλησία και το ΛΑΟΣ έως το ΚΚΕ και το |Αντίβαρο|. Άρα επείγον ζητούμενο είναι να πάψει ο συγκεντρωτισμός του υπουργείου Παιδείας, η ακαμψία του Α.Π., το μοναδικό εγχειρίδιο, η άγνοια των εκπαιδευτικών για ζητήματα διδακτικής κ.λπ., ώστε να συνδεθεί το σχολείο με τη σύγχρονη κοινωνία και την επιστήμη.

Στο σχολείο επικρατεί η αντίληψη ότι η ιστορία είναι μία, αυτή που αφηγείται πώς ο επί αιώνες αναλλοίωτος και χωρίς επιδράσεις ανιστορικός "ελληνισμός" μεγαλουργεί, αντιστέκεται και δικαιώνεται. Στο σχολείο τα παιδιά μαθαίνουν τη "σωστή" ιστορία. Επειδή όμως ζουν στη σύγχρονη κοινωνία και αντιλαμβάνονται ότι υπάρχουν κι άλλες εκδοχές για το παρελθόν, τελικά συμπεραίνουν ότι την ιστορία ο καθένας τη γράφει "από τη σκοπιά του", ανάλογα με την "ιδεολογία" του: άλλη στο σχολείο, άλλη στο σπίτι, άλλη στην τηλεόραση, άλλη στο βίντεο γκέιμ. Αυτή την άποψη συναντάμε στο πανεπιστήμιο όσοι από μας επιδιώκουμε να διδάξουμε ιστορία.

Πώς μπορεί να διδάξει κανείς στο σχολείο ιστορία σε τόσο περιοριστικές συνθήκες; Ακόμη χειρότερα, πώς να γράψει κανείς ένα διαφορετικό βιβλίο στο ίδιο καλούπι; Δεν είναι ίσως τυχαίο ότι για πολλά χρόνια οι ιστορικοί περιφρονούσαν επιδεικτικά τη σχολική ιστορία. Ούτε ότι συνάδελφοι που αποπειράθηκαν τελευταία να γράψουν σχολικά βιβλία, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, έσπασαν τα μούτρα τους. Είτε το βιβλίο τους περιθωριοποιήθηκε σιωπηρά σαν "δύσκολο"

είτε πολτοποιήθηκε με τηλεφώνημα υπουργού Παιδείας από το εξωτερικό, ή όπως τώρα αποσύρθηκε πριν ολοκληρωθεί η θεσμική διαδικασία αξιολόγησής του.

Ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας του εκπαιδευτικού συστήματος δεν επιτρέπει πειραματισμούς ούτε αποκλίσεις. Αντίθετα με όσα λέχτηκαν, το σχολείο ήταν πάντα χώρος πειραματισμού στις μεθόδους και στο περιεχόμενο της διδασκαλίας για το μάθημα της ιστορίας, όπως και για όλα τα μαθήματα. Αλλά θα έπρεπε να υπάρχουν κατοχυρωμένοι τρόποι για να δοκιμάζονται πολλών ειδών βιβλία, να επιμορφώνονται συστηματικά οι εκπαιδευτικοί στη λογική τους ώστε να τα χρησιμοποιούν παραγωγικά. Γι αυτό δε στέκομαι στο περιεχόμενο του βιβλίου της Στ δημοτικού. Θεωρώ ότι πρέπει κάθε τι καινούργιο να δοκιμάζεται και να κρίνεται στην πράξη. Καινοτομίες, αβλεψίες, λάθη και διαφορετικές απόψεις, όλα αυτά θα έπρεπε το σχολείο να έχει μηχανισμούς που να τα ξεχωρίζουν και να τα ιεραρχούν μέσα από τη δοκιμή και τον έλεγχο. Αυτό θα πει ανοιχτό σχολείο στη σύγχρονη κοινωνία και επιστήμη. Αυτό ακριβώς δεν έχουμε στην Ελλάδα.

Τι ήταν όμως ο ορυμαγδός που κατέκλυσε το δημόσιο χώρο τόσους μήνες; Οι ερμηνείες για την "πολιτισμική δεξιά" και την κρίση ταυτότητας που φέρνει η παγκοσμιοποίηση έχουν ενδιαφέροντα σημεία και μπορούν να συμβάλλουν σε διάλογο. Ωστόσο, το ζήτημα, κατά τη γνώμη μου, έχει και άλλες διαστάσεις. Θα αναφέρω μόνο δύο που σχετίζονται μεταξύ τους: Κατά πόσο οι παραπάνω ερμηνείες εξηγούν τη στάση όλων όσοι τοποθετήθηκαν κατά του βιβλίου της Στ; Και ποια είναι άραγε η αιτία, που κάνει πολλούς από εμάς τους ιστορικούς στην Ελλάδα να χάνουμε τη μια "δημόσια μάχη" μετά την άλλη, εδώ και κοντά είκοσι χρόνια, ας πούμε από το 1989 και την "υπόθεση των φακέλων" μέχρι το σημερινό βιβλίο;

Η μία διάσταση αφορά το τρέχον, αλλά και πολύ παλιό, κυρίαρχο περιεχόμενο της εθνικής ταυτότητας, που έχουν τις τελευταίες δεκαετίες αναλύσει ιστορικοί και ανθρωπολόγοι, αυτό που αναπαράγεται και αναπροσαρμόζεται (ανανοηματοδοτείται, όπως λέμε οι ιστορικοί) χωρίς να ανατρέπεται, ανάμεσα στ άλλα και μέσα από τις ποικίλες εκδοχές δημόσιας ιστορίας. Αναλύθηκαν κατά κόρον οι δημόσιες χρήσεις της ιστορίας τα τελευταία χρόνια: διαπιστώθηκε πόσο εγκλωβισμένες είναι στη νοσταλγία για το φανταστικό παρελθόν και στο φόβο για το άγνωστο μέλλον. Τι έγιναν όμως τα πορίσματα αυτών των αναλύσεων; Πόσο τροφοδότησαν αποτελεσματικές στρατηγικές παρέμβασης; Όσοι από μας μπαίνουμε σε αίθουσες πανεπιστημιακής διδασκαλίας, γνωρίζουμε πόσο εδραιωμένες είναι οι θεωρήσεις αυτές, πόσο δύσκολα κλονίζονται. Αν όμως είναι έτσι, σε ποιο βαθμό οι απλουστευτικές θεωρήσεις για το παρελθόν και την ιστορία ταυτίζονται με μια "φαιοκόκκινη ακροδεξιά". Γιατί να χαρίζονται οι χιλιάδες άνθρωποι που κινητοποιήθηκαν για τους "φακέλους", για το "μακεδονικό", για το βιβλίο της Στ δημοτικού, ακόμη και για τις "ταυτότητες", σ αυτή την ετερόκλητη συμμαχία; Και πώς μπορούν, όσοι έχουν άλλη άποψη, να παρέμβουν αποτελεσματικά;

Δε χρειάζεται φυσικά να έχουμε οι ιστορικοί κοινές θέσεις γι αυτά τα ζητήματα. Άλλοι παρεμβαίνουν στις εφημερίδες, άλλοι στα τηλεοπτικά παράθυρα (μολονότι αυτό το θέαμα, προσωπικά, εύχομαι να μην το ξαναδώ ποτέ), άλλοι στις αίθουσες διδασκαλίας και στα γραπτά τους. Οι επιλογές αυτές δε μας διαχωρίζουν σε "προοδευτικούς" από τη μια και "διανοητές" και "κουρασμένους" από την άλλη. Είναι πολιτικές επιλογές που οφείλουν να γίνονται σεβαστές, πόσο μάλλον που είναι πολύ δύσκολο να μετρήσουμε ποια από όλες έχει καλύτερα αποτελέσματα. Όπως έδειξαν και οι δημόσιες διαμάχες μεταξύ ιστορικών τα τελευταία χρόνια, διεθνώς και στην Ελλάδα, δε βλέπουμε όλοι με τον ίδιο τρόπο την ιστορία που κάνουμε. Ευτυχώς.

Το ερώτημα που παραμένει είναι γιατί, παρά το αυξανόμενο ενδιαφέρον για την ιστορία τα τελευταία χρόνια, παρά τις ατελείωτες παρεμβάσεις στις εφημερίδες και τα ένθετα, η ιστορία των ιστορικών εξακολουθεί να μην "περνάει". Μολονότι δεν μπορώ να επεκταθώ, θα έλεγα να δούμε τα του "οίκου" μας, προτού λιθοβολήσουμε τους συνανθρώπους μας. Η κοινότητα των ιστορικών στην Ελλάδα είναι πια από τις μεγαλύτερες και καλύτερα οργανωμένες επιστημονικές κοινότητες. Αλλά δε γίνεται στα ειδικευμένα περιοδικά επιστημονικός διάλογος, πέρα από τις διατριβές είναι λιγιστές οι πρωτότυπες παραγωγές, τα συνέδρια δε διαμορφώνουν νέες επιστημονικές συλλογικότητες, οι επαφές και οι ανταλλαγές με το εξωτερικό παραμένουν περιορισμένες. Μήπως τελικά, για να πείσουμε, θα έπρεπε να γράφουμε εμείς οι ιστορικοί περισσότερη ιστορία αντί να μιλάμε συνεχώς για το τι είναι και πώς γίνεται;

Η Ε. Αβδελά διδάσκει ιστορία στο Πανεπιστήμιο Κρήτης